

2004. – № 9. – С. 50-58. 3. Лук'яник М.М. Методичні підходи до визначення ефективності інвестицій у сільському господарстві // *Економіка АПК*. – 2004. – № 10. – С. 110–112. 4. Пасхавер Б. Рентабельность агросферы: проблемы стабильности // *Экономика Украины*. – 2004. – № 2. – С. 73–82. 5. Спаський Г.В. Напрями залучення іноземних інвестицій в АПК Закарпаття // *Економіка АПК*. – 2004. – № 5. – С. 83–86. 6. Пасхавер Б. Продовольчий аспект подолання бідності // *Економіка України*. – 2004. – № 10. – С. 71–76. 7. Скидан О. Продовольча безпека як пріоритет регіональної аграрної політики // *Економіка України*. – 2004. – № 3. – С. 53–59. 8. Васенко В.К. Агропарки як важливий інструмент активізації інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки України // *Економіка АПК*. – 2004. – № 9. – С. 84–88. 10. Корецький М.Х., Дацій О.І. Державне регулювання інноваційної діяльності в АПК // *Економіка АПК*. – 2004. – № 4. – С. 14–18. 11. Веселовська О.Є. Агрпродовольчий потенціал агропромислових регіонів України / О.В.Шубравська, О.Є.Веселовська // *Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку* / [Пасхавер Б.Й., Шубравська О.В., Молдаван Л.В. та ін.]; за ред. акад. УААН Б.Й.Пасхавера; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2009. – С.101–110. 12. Винтоняк В.Д. Внешняя торговля Украины и ее влияние на мировой рынок молокопродуктов // *Материалы Всеукраинской конференции “Молочный мир-2004”* (г. Киев, 2–3 ноября 2004 г.). – С. 28–34.

УДК 330.133.7

Н.А. Мамонтова

Національний університет “Острозька академія”

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ВАРТІСНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ЕКОНОМІКИ НА МОДЕЛЬ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

© Мамонтова Н.А., 2010

Проаналізовано особливості механізму управління вартістю компанії у сучасній економіці. Подано пропозиції щодо удосконалення вказаного механізму в контексті реалізації інноваційної компанії.

Ключові слова: вартість компанії, управління вартістю, інноваційна стратегія.

The features of the mechanism of cost management company in today's economy. Made suggestions for improving the mechanism specified in the context of an innovative company.

Key words: value of the company, cost management, innovation strategy.

Постановка проблеми

Забезпечення ефективного управління у корпоративному секторі національного господарства набуває особливо важливого значення. Адже характер сучасних економічних процесів засвідчує, що корпоративний капітал у традиційному розумінні, тобто в матеріально-речовій і фінансовій формі, поступово перестає бути основою оцінки вартості підприємства (компанії). Зокрема, в сучасних умовах, тобто в умовах поступового переходу до економіки постіндустріалізму, все частіше в ролі основних фінансових інструментів, за допомогою яких розв'язуються різні економічні задачі, можуть виступати нематеріальні (зокрема інтелектуальні) активи. Отже, проблема управління вартістю компаній в умовах переходу економіки на постіндустріальну модель розвитку становить значний науково-практичний інтерес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Означені питання розглядаються у багатьох наукових працях. Зазвичай для побудови системи управління вартістю компанії використовують різні методологічні підходи, що ґрунтуються на постійному моніторингу показників вартісної оцінки та вживання заходів з максимізації вартості. Так, один із придатних методичних підходів для здійснення такої оцінки – дохідний, витратний, ринковий (його інколи називають порівняльним) [1, с. 47–77; 2, с.214–230; 3, с. 63–69; 4, с. 359–397]. Окремі автори виділяють бухгалтерський підхід [5, с. 97–110]. Проте, на наш погляд, мають бути поглиблено досліджені методи і підходи до управління вартістю компанії у загальній системі фінансового менеджменту в умовах нестабільності.

Постановка цілей

Мають бути вироблені пропозиції щодо удосконалення механізму управління вартістю компаній в умовах переходу економіки на інноваційну модель розвитку.

Виклад основного матеріалу

Для оцінки вартості компанії зазвичай використовують дохідний, витратний або ринковий (порівняльний) підходи. У межах першого підходу до оцінки може використовуватися один з методів: метод переваги у прибутках; метод звільнення від роялті; метод додаткового прибутку; метод виграшу у собівартості тощо.

Метод переваги в прибутках [4, с. 385–386] використовується для виконання оцінки конкретних об'єктів капіталу, коли є можливість з наперед заданою точністю та ймовірністю визначити розмір приросту прибутку, який створюється цим об'єктом. “Перевага у прибутках” означає додатковий прибуток, одержання якого зумовлене використанням об'єкта капіталу (активу). Підсумок розрахунку дорівнює різниці між прибутком, одержаним з використанням об'єкта, і звичайним прибутком (прибутком, отриманим без використання такого об'єкта). Очікувана щорічна перевага у прибутках за період монопольного використання об'єкта його власником (або інший передбачуваний період одержання переваги) приводиться до одного періоду з урахуванням фактора часу (дисконтування).

Метод виграшу у собівартості [1, с. 56–76; 3, с. 63–69] застосовується, коли визначення “додаткового прибутку” (прибутку, отриманого внаслідок використання об'єкта інтелектуального капіталу) є неможливим, але використання об'єкта інтелектуального капіталу дає відчутну економію витрат, яку можна виміряти. Зміст методу полягає у знаходженні величини цієї економії за певний період часу, з подальшим дисконтуванням отриманих оцінок до одного періоду.

Метод звільнення від роялті [1, с. 56–76; 3, с. 63–69] використовується для оцінки патентів і ліцензійних угод. Цей метод потребує додаткових досліджень з аналізу ринкового середовища, кон'юнктури попиту і пропозиції, ринкового потенціалу об'єкта інтелектуального капіталу. Згідно з цим методом вартість об'єкта являє собою теперішню вартість потоку майбутніх платежів за роялті протягом економічного (не юридичного) строку служби патенту чи ліцензії.

Метод додаткового прибутку [4, с.384–386] застосовується тоді, коли жоден з інших методів не може бути використаним, проте об'єкт, що оцінюється, привів до збільшення прибутку компанії, який можна ідентифікувати та виокремити. Застосування цього методу можливе, коли прибутковість активів і власного капіталу компанії вища за середню по галузі або серед найближчих конкурентів. Складність полягає у тому, що перед виконанням оцінки необхідно чітко визначити усі економічно значущі ознаки об'єкта, а також встановити причинно-наслідковий зв'язок між об'єктом та отриманням додаткового прибутку.

Відповідно до витратного підходу [2, с.214–230; 3, с. 63–69; 4, с. 359–397], який акцентує увагу не на дослідженні наявних або майбутніх економічних ефектах, а на витратах, можливе використання двох методів: метод вартості створення та метод вартості придбання. В основі витратного підходу лежить процедура визначення вартості витрат, необхідних для відтворення або заміщення об'єкта, з урахуванням його зносу у разі його наявності.

Метод вартості створення об'єкта доцільно застосовувати для оцінки таких специфічних активів, як результати власних НДДКР, а також винаходів і патентів, одержаних у зв'язку з виконанням НДДКР. Цей метод використовують у тому випадку, коли економічна доцільність використання об'єкта інтелектуального капіталу ще не визначена [6]. В основу оцінювання вартості об'єкта інтелектуального капіталу закладаються усі фактичні витрати, зокрема амортизація нематеріальних активів, здійснені при створенні такого об'єкта. Підсумкова собівартість об'єкта інтелектуального капіталу є базовим орієнтиром для загальної його оцінки, але ринкова вартість такого об'єкта залежатиме від ринкової кон'юнктури, що потребуватиме додаткових досліджень.

Застосування витратного підходу [1, с. 47–50; 2, с.214–230] вимагає наявності інформації про фактичні витрати, здійснені компанією на створення або придбання об'єкта оцінки, витрати на створення (придбання) подібних об'єктів та витрати, пов'язані з приведенням об'єкта оцінки або подібних об'єктів до стану, в якому вони придатні для використання за призначенням (оплата реєстрації юридичного права, збір за подання заявки про реєстрацію об'єкта, збір за публікацію відомостей про видачу свідоцтва, патенту, сплата державного мита за видачу свідоцтва, патенту та інші).

У спеціальній вітчизняній та іноземній літературі є описання технології визначення вартості капіталу з використанням методу капіталізованої вартості [7, с.333], який ґрунтується на стандартних процедурах оцінювання капіталізації. Цей метод застосовують у випадках, коли необхідно оцінити сумарну вартість капіталу, його окремі його об'єкти не представлені у звітності (зокрема у балансі). Вартість інтелектуального капіталу в цьому випадку визначається як різниця між ринковою вартістю підприємства, визначеною за методом капіталізованої вартості, та балансовою вартістю активів.

Окремі фахівці називають ще бухгалтерський метод оцінювання вартості інтелектуального капіталу [див. 5]. Йдеться про стандарти, методи і процедури оцінки, визначені національними стандартами бухгалтерського обліку країни. Приміром, в Україні національними стандартами бухгалтерського обліку встановлюються: критерії визначення нематеріального активу; способи оцінки нематеріального активу, залежно від обставин його появи на підприємстві (створений, придбаний, отриманий), та склад витрат, що включаються до вартості активу. Характерно, що будь-які офіційно прийняті методики оцінки вартості матеріальних і нематеріальних об'єктів ґрунтуються на положеннях національних стандартів бухгалтерського обліку.

Постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 року № 1891 затверджено Методику оцінки майна [8] (надалі – Методика), а наказом Фонду державного майна України від 13 грудня 2005 р. № 3162 затверджено Порядок визначення оціночної вартості об'єктів права інтелектуальної власності, що перебувають у державній власності або були створені (придбані) за державні кошти, з метою зарахування на бухгалтерський облік [9] (надалі – Положення). У кожному з цих документів зазначається, що понятійний апарат і методи оцінки відповідають вимогам національних стандартів бухгалтерського обліку тощо. Зокрема, в обох документах зауважується, що поняття, які використовуються, вживаються у значенні, наведеному у національних стандартах оцінки майна, положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку та інших нормативно-правових актах.

Особливістю методики є те, що нею дозволено вибирати підхід до оцінки об'єкта: “Нематеріальні активи, відображені і не відображені в бухгалтерському обліку, ідентифікуються та оцінюються в процесі проведення незалежної оцінки пооб'єктно із застосуванням витратного та дохідного підходів”. У Порядку таких можливостей вибору не передбачено (оціночна вартість об'єктів визначається за допомогою стандартизованої оцінки, яка ґрунтується на застосуванні витратного підходу).

Результати попередніх розвідок авторки, а також досвід практичної діяльності дають змогу зробити узагальнення, що при оцінці вартості компаній “бухгалтерські” методи мають офіційний статус (затверджені певним органом державної влади), а виконані за цими методами оцінки вартості активів підтверджуються документами первинного обліку (бухгалтерські оцінки передбачають документальне підтвердження усіх складових раніше здійснених витрат). Виконання

оцінки за “бухгалтерськими” методами обов’язкове, коли йдеться про операції з державним майном. Проте “бухгалтерські” методи “не прив’язуються” до оцінки економічного ефекту, що унеможливує їхнє використання в ринкових умовах. Внаслідок витратної спрямованості визначення вартості об’єкта за бухгалтерськими методами може призвести або до його переоцінки (якщо об’єкт не має перспективи), або недооцінки (якщо об’єкт не потребував значних матеріальних витрат, але є надзвичайно перспективним у масштабах масового виробництва). Особливість полягає і у тому, що постановка на бухгалтерський облік об’єктів інтелектуального капіталу, які здатні забезпечувати додатковий прибуток, у господарській практиці не є обов’язковою.

Усі інші (“небухгалтерські”) методи дають результати, які можна вважати експертними оцінками. Натомість такі методи відповідають ринковій ситуації, і саме на оцінки з використанням таких методів орієнтуються потенційні покупці та інвестори. Адже безперечно, що цінність інтелектуального капіталу, а відтак і його ринкова вартість, визначається ефективністю його використання (функціонування), а також отриманими ефектами (зростання доходів, зростання економічної доданої вартості, національного багатства тощо). Однак недолік таких методів – певний суб’єктивізм (висока залежність від кваліфікації експерта), а також мінливість (здійснені оцінки можуть швидко втрачати інформативність і “застарівати” внаслідок змін ринкового середовища).

За переконанням авторки, в умовах переходу до постіндустріальної економіки особливістю оцінки вартості компаній стає все більша роль інтелектуального капіталу, вартість якого може в кілька разів перевищувати вартість майна, в яке входять фізичні активи. Все частіше можна почути думку, що вартість інтелектуального капіталу взагалі неможливо визначити за стандартними процедурами, оскільки вартість такого капіталу в конкретній компанії завжди унікальна. Крім того, навіть якщо б вдалося знайти дві компанії з ідентичними об’єктами інтелектуальної власності, все одно вартість їхнього інтелектуального капіталу буде різною, оскільки така вартість залежить від країни походження капіталу, країни реалізації капіталу, результативності використання капіталу, рівня захищеності прав на об’єкти та багатьох інших чинників [10].

Деякі автори для оцінки вартості об’єкта інтелектуального капіталу пропонують використовувати порівняльний підхід, який представлений методом заміщення [див. 5, с. 105–106]. За його допомогою можна визначити оціночну вартість за наявності інформації про витрати на створення (придбання) подібних об’єктів. Оціночна вартість об’єкта визначається за формулами, які застосовують в методі прямого відтворення, але під час розрахунку замість витрат на створення (розроблення) або придбання об’єкта оцінки використовується інформація про витрати на створення (розроблення) або придбання об’єкта, подібного до об’єкта оцінки, який за своїми споживчими, функціональними характеристиками може бути його рівноцінною заміною.

У новій економіці менеджмент великих компаній має вибрати стратегію на оптимізацію показників оновлення основних фондів (передусім активної частини машин й обладнання), а також пришвидшити списання фізично і морально застарілих фондів. Слід створити системи науково обгрунтованого планування показників запровадження та використання основних фондів.

Ще однією проблемою є відсутність чітких методик оцінювання ефективності управління вартістю, які можна було б використати у різних галузях та різних країнах. Частково це пояснюється тим, що пошук критеріїв ефективності управління вартістю є порівняно новим питанням навіть у західній економічній думці. На наш погляд, в умовах трансформаційної економіки, яка характеризується нерозвинутістю багатьох інституцій ринку, а також практичною відсутністю значних можливостей інвестування в інтелектуальний капітал (через низку причин), основним критерієм ефективності може слугувати все-таки зростання вартості компанії (бажано – випереджальне зростання порівняно з компаніями-аналогами). Зрозуміло, таке твердження є справедливим лише в тому випадку, якщо компанія міцна не лише “ззовні” (на фондовому ринку або в очах стейкхолдерів), а й “зсередини” (вчасно виконуються зобов’язання, підтримується допустима структура капіталу тощо).

Ми вважаємо, при оцінюванні управління вартістю слід насамперед виходити з того, що в сучасних умовах компанія, персонал якої зорієнтований на зростання вартості, повинна мати певну

фінансову філософію. Ця філософія має бути довгостроковою і водночас зрозумілою стейхолдерам і персоналу, але при цьому відповідати бізнес-стратегії щодо максимізації вартості компанії відповідно до затверджених параметрів. Так, як правило, оскільки між поточною вартістю компанії та бажаною вартістю існує певний розрив, фінансовий менеджмент має своєчасно вказувати на наявні та нові можливості та чинники, що призводять до зростання вартості. Фінансовий менеджмент, однак, має слідувати за показниками формування та зміни вартості компанії за її окремими структурними підрозділами, чого не завжди вдається досягти з огляду на те, що компанія має цінність як єдине ціле, а оцінювання структурних підрозділів унеможливує урахування ефекту синергізму. Втім, на нижчому рівні такою філософією можуть бути якісна робота, своєчасне подання звітів, намагання якомога повніше задовольнити потреби клієнта, регулярна підготовка пропозицій щодо удосконалення операційної діяльності тощо. Тут можна говорити про центри створення “доданої вартості” компанії.

Висновки

У практиці реалізації державної економічної політики принципово важливим завданням є створення середовища, яке заохочуватиме стратегічно орієнтовані рішення корпоративних структур на реалізацію насамперед важливих для соціально-економічного розвитку країни завдань. Відтак, з урахуванням необхідності зростання вартості компаній, орієнтирами стратегії стимулювання їхньої діяльності мають стати:

- підвищення макроекономічної ефективності бюджетних капітальних видатків, опанування сучасних бюджетних стимулів розвитку;
- акумуляція коштів населення у системі соціального та пенсійного страхування та їх спрямування на довгострокове кредитування інвестиційної діяльності корпоративного сектору;
- спрощення доступу великих корпоративних структур до довгострокових кредитів, зниження реальних процентних ставок завдяки реструктуризації та додатковій капіталізації банківського сектору, створенню інститутів довгострокового кредитування, збільшенню присутності іноземного банківського капіталу на ринку України;
- зміцнення міжгалузевих потоків капіталів за рахунок розвитку фондового ринку, розвитку горизонтально та вертикально інтегрованих компаній;
- реформування системи оподаткування прибутку корпорацій, яка має заохочувати їхнє інвестиційне спрямування, зокрема за допомогою механізмів фондового ринку;
- формування прозорих та таких, що спираються на досвід країн-членів ЄС, податкових стимулів інвестиційних процесів, забезпечення рівності доступу до цих стимулів завдяки прозорості та доступності надання належних преференцій;
- впровадження інструментів стимулювання енерго- та ресурсозбереження, переходу на енерго- та ресурсозберігальні технології як засобу підвищення продуктивності та вивільнення значних інвестиційних ресурсів;
- радикальне поліпшення поінформованості вітчизняного та іноземного бізнесу щодо інвестиційних можливостей підприємств, галузей та регіонів, інвестиційних перспектив в Україні, умов економічної діяльності та макроекономічну ситуацію на теренах України, становище на ринках, виробничий потенціал українських підприємств тощо.

Сучасна наука пропонує традиційні й оригінальні (авторські) підходи до визначення вартості інтелектуального капіталу. В окремих випадках процедура визначення вартості інтелектуального капіталу регламентується нормативними документами. Для визначення справедливої вартості інтелектуального капіталу в умовах нестабільності доцільно використовувати різні підходи з подальшим еkleктичним поєднанням отриманих результатів.

Перспективи подальших досліджень

Подальші розвідки мають бути спрямовані на пошук методичних підходів оцінки вартості капіталу компанії залежно від рівня наукомісткості та технологічності виробництва.

1. Есинов В.Е., Маховикова Г.А., Мирзажанов С.К. Оценка бизнеса: полное практическое руководство. – М.: Эксмо, 2008. – 352 с. 2. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 352 с. 3. Момот Т. Оценка стоимости бизнеса: современные технологии. – Х.: Фактор, 2007. – 224 с. 4. Швиданенко Г.О., Шевчук Н.В. Управління капіталом підприємства. – К.: КНЕУ, 2007. – 440 с. 5. Соціогуманітарний аспект інноваційно-технологічного розвитку економіки України / За ред. д-ра екон. наук Л.І. Федулової. – К.: Ін-т екон. та прогнозув., 2007. – 472 с. 6. Gordon V. Smith, Russell L. Parr. Valuation of Intellectual Property and Intangible Assets. – John Willey&Sons, 1994. 7. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств. – К.: КНЕУ, 2000. – 412 с. 8. Методика оцінки майна. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.12.2003 № 1891. 9. Порядок визначення оціночної вартості об'єктів права інтелектуальної власності, що перебувають у державній власності або були створені (придбані) за державні кошти, з метою зарахування на бухгалтерський облік (наказ ФДМУ від 13.12.2005 № 3162). 10. Колб Р.В., Родригес Р.Дж. Финансовый менеджмент / Пер. 2-го англ.издания. – М.: Финпресс, 2001. – 496 с.

УДК 658.5(075.8)

О.Г. Мельник

Національний університет “Львівська політехніка”
кафедра менеджменту і міжнародного підприємництва

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІАГНОСТИКИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА*

О Мельник О.Г., 2010

Обґрунтовано багатоаспектність поняття “розвиток підприємства”, уточнено його зміст, охарактеризовано взаємозв'язки між потенціалом та розвитком підприємства. Систематизовано фактори та концептуальні засади розвитку підприємства. Сформовано комплексну класифікацію типів розвитку підприємства. Наведено послідовність діагностики розвитку підприємства на основі динамічних нормативів та методів непараметричної статистики.

Ключові слова: діагностика, розвиток, потенціал, підприємство, класифікація, тип.

There are in the article the polyaspects of definition “enterprise’s development” is substantiated, its sense is specified, the interrelations between potential and enterprise’s development are characterized. The factors and conceptual based enterprise’s development are systematized. The complex classification of the type enterprise’s development is forming. The process of the enterprise’s development diagnostic for the bases dynamic parameters and nonparametric statistic method.

Key words: diagnostic, development, potential, enterprise, classification, type.

Постановка проблеми

Будь-яке підприємство, функціонуючи у певному середовищі, розвивається, адже з плином часу змінюються його якісні та кількісні характеристики, відбувається перехід з одного етапу життєвого циклу на інший, змінюється позиція підприємства на ринку тощо. Для забезпечення

* Наукові дослідження велись за рахунок бюджетних коштів МОН України, наданих як грант Президента України для підтримки наукових досліджень молодих учених.